

de azért mégis segítségül veheti e lélektani törvényt oly módon, hogy hang nélkül formálja ki ajkával az elmondandó gondolatokat.

Az is nagyon megkönnyíti a tanulást, ha munka közben állandóan ceruza és papiros van a diák kezénél s közben feljegyzéseket, rajzokat, grafikonokat csinál. A földrajznál rajzolja le azt az országrészt, rajzolja bele a folyókat, hegyeket, vasutakat, mert így élménye lesz minden vonás, emléke lesz a vele való fáradság, átéli a hegyek, folyók, vasutak vonalait, képzeletében beutazza s később is maga előtt látja az anyagot.

A ritmus mindenféle munkát könnyebbé tesz. A tanulást is! A ritmus ügyes felhasználásával ugyanis energiát takaríthatunk meg. Néha már a puszta külsőségek is segítenek. Láthatunk diákot, aki kéz, fej vagy lábmozdulatokkal csinálja tanulás közben a ritmust. Nem valami esztetikus látvány ez, de könnyebb így a munka neki. A járkálva való tanulás is elősegíti ritmikus ütemeivel az észbejutást. A lépések ritmusa új erőt ad a figyelemnek. Különösen a szóról-szóra való tanulást könnyíti meg a járkálva való tanulás.

A gyermek legtermészetesebb házitanítója a szülő. Igen hálás szerep, ha a szülő szakszerűen foglalkozik a gyermekével. Az édesapák se restelljék deresedő fejükkal megegyeszer nekifeküdni az algebrának és a latinnak, mert ha a gyermek látja, hogy szülei milyen nagy hasznára tudnak neki lenni, nagyra nő meg a tekintélyük a gyermek előtt s az ifjú a későbbi életében is mindig kikéri majd szülei tanácsát.

Hajós Elemér.

IRODALOM

Jakabffy Elemér—Páll György: A bánásági magyarság húsz éve Romániában 1918—1938, Budapest, 1939. Studium. 240 l.

A bánásági magyarság kisebbségi életének 1938. végéig terjedő húsz évről számol be a két részre oszló mű. Az első részben az átalakulás jelenségeit, az új államhatalom berendezkedését, törekvéseit s a magyarságnak ezekkel szembeni magatartását ismertetik a szerzők, majd a második részben az 1920 végétől átélt kisebbségi magyar életet mutatják be minden vonatkozásában.

Bár a világháború alatt az osztályellentétek fokozásával együtt a nemzetiségi ellentétek nem élesedtek ki, a forradalom rögtön kiobbantotta azokat. A bánásági románság vezetője már 1918. novemberében kijelentette, hogy a Bánáság „a wilsoni elvek értelmében magyar területnek többé nem tekinthető”. És itt a magyar hatóságok egyedüli feladata a magyar állameszme likvidálása, ezáltal a román uralom-átvétel megkönnyítése. Ez 1919. augusztus 3-án fejeződött be Temesvár megszállásával.

Az uralom átvételével egyidejűleg megindult a magyar társadalom gyengülése. Már a forradalom alatti nemzetközi szellem erősen megbontotta a magyarság egységét, melyet az új helyzet ismét három oldalról fámadott meg. Először a svábság kezdett a wilsoni elvek alapján önálló, sokszor a magyar érdekekkel ellentétes nemzeti politikát folytatni, majd 1920. végén a zsidóság is bejelentette, hogy önálló zsidó nemzeti kisebbségként kíván élni. E két réteg kiválásánál is érzékenyebb vesztesége a magyar társadalomnak a tisztviselők repatriálása, mert ezzel a magyarság legöntudatosabb rétege hagyott maga után még ma is pótolhatatlan űrt.

Ezt az egyre gyengülő magyar társadalmat az egyházaknak, iskoláknak, kultúr-intézményeknek és a sajtónak kellett volna összetartania, erősítenie, de mind nagyobb nehézségekkel kellett megküzdeniök. Az egyházak elsősorban az anyagiak hiánya miatt nem tudtak kellően megfelelni hivatásuknak. E mellett a ref. és ev. egyházak püspöki főhatóság nélkül maradtak és így először egyházi szervezeteiket kellett megalkotniok. A román iskolapolitika eleinte látszólag figyelembe vette a kisebbségi érdekeket és kívánságokat, de tulajdonképpen már ekkor megindul az a folyamat, amely a felekezeti iskolák államosításával igyekezett kiirtani a kisebbségi nyelvű oktatást. Magyar kultúr-intézményeink és társadalmi egyesületeink számszámra szűntek meg s a feloszló egyesületek vagyona is legnagyobbbrészt elveszett a magyar kultúra számára. A helyzetet kellően jellemzi a következő megállapítás: „A Bánság területén a népkisebbségi sorsba jutott magyarság új kultúrájának felépítésénél a romok között még alapra is alig talált...“ Növelte a nehézségeket a magyarság mind nehezebb anyagi helyzete is.

Bár a Bánságban a földbirtok eloszlása egészséges volt, a gyulafehérvári hátrózatokban mégis kimondották a gyökeres földbirtokreformot. Ennek előkészítéséül már 1919. elején meghonosították a kényszerbérlet intézményét, mellyel természetesen a magyarok földjét vették el s ezzel nemcsak a birtokos osztályt gyengítették, hanem munka és kereset nélkül maradt sok gazdasági munkás is. E mellett a közgazdasági élet átalakulásának legnagyobb áldozata a magyar pénz lett s ez is csak a magyarságot sújtotta, mert mire elrendelték a korona hivatalos beváltását, addig a pénz zöme az ó-királyságba került sokkal rosszabb átszámítási kulcs szerint. Még aránylag a gyáripár kapcsolódhatott bele legkönnyebben a román gazdasági életbe, a román ipár fejletlensége miatt, de a kereskedelmi életben — a tőkehiány folytán — már hátrányba került a magyarság.

A fentiekben vázoltak hatása már az 1920. évi népszámlálás eredményein is meglátszik. Már ez közel 30.000-el kevesebb magyart tüntet fel, mint az 1910-es magyar népszámlálás. A világháborús veszteségek, a repatriálások és a zsidóknak önálló nemzetiségként való szereplése nem magyarázza meg kellően ezt a hiányt. Kétségtelen, hogy ekkor is alkalmazták a névelemzést, a vallási alapon való nemzetiség-megállapítást és már ekkor sokan önként vallották magukat románnak.

Ilyen körülmények között indult neki a magyarság a kisebbségi életnek. Rendkívül fontos volt tehát, hogy politikailag és társadalmilag hogyan lehet szervezetekbe tömöríteni. Első politikai alakulatuk, a temesvári Polgári Szervezet, még a többi nemzetiségeket is magában foglalta, de az 1921 januárjában alapított Magyar Szóvcstéség már nemzeti alapon álló szervezet volt. Ennek bétiltása után, 1922 végétől 15 éven át az Országos Magyar Párt lett az itt élő magyarok valódi nemzetképviselote, mely irányító befolyást gyakorolt a többi magyar egyesülete is. Alakult ugyanis sok közművelődési, társadalmi, hitbuzgalmi és jótékonyági egyesület, melyeknek működését 1933. óta mindinkább megnehezítették, 1938. elején pedig — a hitbuzgalmi egyesületek kivételével — meg is szüntették. Ezek az egyesületek a magyarság társadalmi összetartása, a nemzeti öntudat ápolása és a magyar kultúra fejlesztése mellett falukutató és szórványmunkájukkal, jótékonyági szervezeteikkel nagy szociális munkát is végeztek.

Kultúr-intézményeink közül a temesvári múzeum és a városi könyvtár ma is megvan, az egykori magyar iskolák könyvtárai és a falusi könyvtárak nagyrésze azonban megszűnt. A Magyar Párt igyekezett ugyan pótolni a hiányokat, de még nagyon sok munkára volna e téren szükség.

A magyar színjátszás sorsát egyrészt az állam korlátozó törekvése, másrészt a magyar közönség elszegényedése határozta meg. Temesvár még Araddal együtt

em tud eltartani egy reprezentáns társulatot, amely tényleg a magyar kultúrát szorgalmazná, mert a kisebb vándortársulatok inkább gyengítik azt. Így igen fontos szerepük van a műkedvelő csoportoknak, amelyek száma örvendetesen szaporodik. Az irodalomról teljes képet nem lehet adni, mert olyanok is írtak magyarul, akiknek érzelmileg semmi kapcsolatuk nem volt a magyarsággal, vagy akiknek az írásai idegen szelleműek. Hasonló a sajtó helyzete is, pedig az újságok nagyon fontos tényezői a kisebbségi életnek. Az uralomváltozás után sok újságot alapítottak, de a magyarság anyagi támogatásának nélkülözése és a szigorú cenzura miatt nem tudtak megfelelni hivatásuknak és nagyobb részük meg is szűnt. Ma csak két napilapja van a Bánságnak. Helyzetükre jellemző, hogy pl. a Temesvári Hírlap 1938-ban nyolc hónapig volt betiltva. A folyóiratok közül legjelentősebb a Magyar Kisebbség. „A magyar kultúra erős vára” volt a temesvári Magyar Ház, mely a különböző egyesületeknek adott otthont. 1938. áprilisában ezt is bezárták.

Az elemi iskolai oktatás a Bánságban aránylag még kedvező a Romániához csatolt többi területekhez viszonyítva. A 60 állami vagy községi iskola közül 13-ban, a 11 r. k. iskolából 8-ban, a 6 ref. iskolából pedig 5-ben maradt meg a magyar nyelvű oktatás. Fiúközépiskola azonban már csak egy van a Bánságban: a Glattfelder püspök által alapított temesvári polgári; a leánypolgárik közül 2 maradt meg. A többi középfokú és középiskolát mind megszüntették.

Éppen az oktatás kérdése volt az, amely erősen befolyásolta az egyházaknak az államhoz való viszonyát. A kisebbségi helyzetből kifolyóan az egyházi iskolák lettek volna hivatottak a magyar nyelvű oktatás fenntartására, de részben a már említett anyagi nehézségek, részben a kormány államosító s ezzel együttjáró románosító törekvése miatt mind kevésbé tudtak megfelelni feladatuknak. Különösen súlyosan érintette e téren a r. kat. egyházat az agrárreform. Elvették a csanádi püspökség és a káptalan vagyonának legnagyobb részét. Igaz, az egyes egyházközségeknek juttattak földet, de általában a legrosszabb földeket s az ebből nyert jövedelem közel sem ért fel a régi magyar állami kegyúri juttatásokkal.

Ennek az agrárreformnak a célja egyébként is a magyarság tönkretétele volt, amint azt Goga Octavian meg is mondotta: „Mi az agrárreformot a romanizálás, illetve Erdély visszaronanizálása nagy eszközánek tartjuk”. Valóban tönkre is tették vele a magyar nagy- és középbirtokos osztályt. Az agrártörvény kiegészítése, az u. n. telepfosztó törvény pedig azoknak a magyar telepéseknek a földjét vette el, akiket jórészt a XIX. század végén telepítettek le a Bánságban. Egyedül az eladósodott gazdákat támogató u. n. konverziós törvények segítettek a magyarságon is.

A Kolozsvárott székelő Erdélyi Gazdasági Egylet fiókjaként 42 gazdakör működik a Bánságban. Legjelentősebb a temesvári, mely a falusi gazdakörök irányítója. A szövetkezeti mozgalom még kezdetleges, általában a Bánság gazdasági megszerzése még a jövő feladata.

Ipari és kereskedelmi pályán 1933-ig el tudott helyezkedni a magyar fiatalság, de attól kezdve itt is igyekeznek háttérbe szorítani. A bánsági gyáripár fejlettsége a magyarság szempontjából azonban nem sokat jelent, mert az elsősorban zsidó, román és német kézben van. Ugyanúgy a kereskedelmi életben is a hatalom, a tőke, az idegeneké. Annál jelentősebb tényezője a magyar társadalomnak a nemzeti alapon szervezkedő ipari munkásság. A közhivatalokban az eléinte megtűrt magyar tisztviselőket a különböző nyelvvizsgák alapján elbocsájtják. Ma már alig van magyar köztisztviselő. Különösen súlyosan érinti a magyarságot a magyar tanárok, tanítók és lelkészek hiánya, mert ez a három értelmiségi csoport legfontosabb tényezője lenne a kisebbségi életnek. A szabad pályákon is mind nehezebb a magyarság megéltetése.

Örvendetes tény, hogy mindezek ellenére a Bánság nagyobb nemzetiségei közül egyedül a magyaroknál van természetes szaporodás. Ennek megfelelően az 1930. évi népszámláláskor megállapított 97.803 magyar helyett legalább 100 000 él a Bánságban. Mégpedig minden szervezet nélkül. Mert a Magyar Párt felosztása óta „a magyarság egyetlen szervezete egyelőre csak a lelkekben él, a jövőtől várva, hogy számára újra külső keretet is adjon, amely a felosztatottnál is tökéletesebben egyesítsen minden magyart és sikeresebben mentse meg minden magyar értéket, az erkölcsieket és anyagiakat egyaránt“.

Dr. Szalkai Zoltán.

Erdős Zoltán: Nemzet-nevelési tervezet. Kecskemét, 1940.

A kultúrpolitika, neveléspolitikai és iskolapolitika oly szorosan összetartozik, hogy egymástól el nem választható. Ha indokolt a panasz, hogy nincs egységes, jól átgondolt és elméletileg is megalapozott kultúrpolitikánk, akkor érthető, hogy annak középponti magvát alkotó neveléspolitikai, főként annak alapvető része, az iskolapolitika élénken foglalkoztatja a magyar nevelésügy elméleti és gyakorlati munkásait. Az éber lelkiismeretű nevelői gondolkodásnak mindenkor fel kell tennie a kérdést: „Vajjon megfelel-e a mai magyar nevelés a nemzetnevelés követelményeinek?“ (Imre Sándor: *Nemzetnevelés*, 1912. 102. lap.) Erdős Zoltán szerint, nyilvánvalóan nem. És pedig azért nem, mert nincs egységes, jól *szervezett* nevelérendszerünk. „... érzem a magyar nevelés-ügy meg nem felelő, nem kielégítő, megoldatlan voltát, s azt a tervszerűtlenséget, amely megnyilvánult az egyes részlet nevelési intézmények legtöbbször ötletszerű és kényszerű reformálási próbálkozásai alkalmával.“ (51.) Elsősorban az intézményes nevelésnek „korszerű emberi igényeknek megfelelő“ (11) „szerves egységbe tartozó rendszerét“ (9.) tartja megvalósítandónak.

Jóllehet nemzetnevelési tervezete nem teljes és nem terjed ki a köznevelés egészére, a benne kifejezésre jutó elvek miatt — egyszerűség, fokozatosság, hézagtalanság, egyöntetűség, szelekció rugékonyság, a teljes emberré és teljesen magyarrá nevelés gondolata, az általános nevelés és szaknevelés szoros kapcsolata, a köznevelés egységes szervezésére irányuló törekvése — figyelmet érdemel.

A nélkül, hogy szerzőnk egyes részleteiben igen érdekes és figyelemreméltó tervezetét ismertetnők, csupán a következőket jegyezzük meg: a „Bevezető gondolatok“ (7—12.) és a „Kiegészítő, befejező gondolatok“ (31—37.) c. rész a vázolt Tervezet elméleti alapvetésének tekinthető. Az itt mondottak igazolni látszanak azt a feltevést, hogy szerzőnk nem ismeri, vagy ha ismeri, nem veszi figyelembe a nemzetnevelés pontosan meghatározott és körülírt tartalmát és jelentését. Szilárd meggyőződésünk, hogy a nemzetnevelés szava csak abban az értelemben használható, amint azt a nemzetnevelés elméletének megalkotója, Imre Sándor, alapvető nagyobb munkáiban (Gróf Széchenyi István nézetei a nevelésről 1904., *Nemzetnevelés*. Jegyzetek a magyar művelődési politikához 1912., *Mi a nemzetnevelés?* 1919., *Neveléstan* 1928., *A neveléstudomány magyar feladatai* 1935.) körvonalazta. Ez a jelen esetben azért is fontos, mert a nemzetnevelés, mint sajátos magyar nevelélméleti rendszer nemcsak a nevelői gondolkodás mélyítésére és fegyelmezésére szolgál, hanem a nemzet jelleméhez és jelen helyzetéhez alkalmazkodó, a mult tanulságait is érvényesítő, valóban a nemzet jövőjét szolgáló nemzeti módon történő nemzetnévelés *szervezésének* feltételeit és irányelveit is tartalmazza. Az egységes nemzeti nevelérendszer megalkotása és megvalósítása széles látókört, mindenirányú aprólékos körültekintést igénylő komoly és nehéz feladat. Tárnyi feltétele „az egész nemzet nevelését mindenik vonatkozásban tervszerűvé“ tevő szervezet külső egységét biztosító „*köznevelési törvény*“ megalkotása. (*Nemzetnevelés*, 153). Sem a köznevelés